

Η στοχαστικοκριτική διδασκαλία προωθεί τον στοχαστικοκριτικό εκπαιδευτικό στην αποτελεσματικότητα του ρόλου του. Μια μελέτη σκιαγράφησης του προφίλ του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού μέσω του στοχασμού.

**The reflective practice as a beneficial process to teacher development and effectiveness.
An outline study of the effective teacher’s profile through reflection.**

Τσιτινίδου Χρυσάνθη, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Δημοτικής Εκπαίδευσης, Med στα Αναλυτικά Προγράμματα και τη Διδασκαλία, tsitinidou@hotmail.com

Tsitinidou Chrysanthi, Primary School Teacher, Med Curriculum Development and Instruction in Education, tsitinidou@hotmail.com

Abstract: The socio-economic, political and cultural changes that took place during a period of great crisis and aggravation of social phenomena, influenced education. The need to adapt to the new reality, introduces the teacher to a refreshed, modern and demanding working environment, where technology and multiculturalism make its role in school and social education decisive. The avant-garde teacher is activated for the purpose of effective teaching. Reflection and critical thinking are the means of recognizing his values, knowledge and perceptions. The teacher’s new profile changes from a knowledge transmitter to a facilitator of the learning process. His role conquers critical thinking through reflection, for effective learning. The reflective teacher makes self-reflection and comprehends the pedagogical process with skepticism. As a result reflective practice can be a beneficial form of professional development of teaching. By gaining a better understanding of their own individual teaching styles through reflective practice, teachers can improve their effectiveness in the classroom. This study through a bibliographic review, aims to highlight the characteristics of the reflective teacher and his contribution to effective learning.

Keywords: reflective teacher, critical thinking, effectiveness, learning process

Περίληψη: Οι κοινωνικοοικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές αλλαγές που σημειώθηκαν σε μια περίοδο μεγάλης κρίσης και όξυνσης κοινωνικών φαινομένων, επηρέασαν τους χώρους της Εκπαίδευσης. Η ανάγκη προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα μνεί τον εκπαιδευτικό σε ένα αναπλαισιωμένο, σύγχρονο και απαιτητικό περιβάλλον εργασίας όπου η τεχνολογία και η πολυπολιτισμικότητα καθιστούν το ρόλο του στη σχολική και κοινωνική Εκπαίδευση καθοριστικό. Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός ενεργοποιείται με σκοπό την αποτελεσματική διδασκαλία. Ο στοχασμός είναι το μέσο της αναγνώρισης των αξιών, των γνώσεων και των αντιλήψεων του. Το νέο προφίλ του εκπαιδευτικού μεταβάλλεται από μεταδότη της γνώσης σε καθοδηγητή και διευκολυντή της μαθησιακής διαδικασίας. Ο ρόλος

του κατακτά την στοχαστικοκριτική σκέψη με σκοπό την αποτελεσματική μάθηση. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός, αναστοχάζεται και κατανοεί την Παιδαγωγική διαδικασία με σκεπτικισμό. Ως αποτέλεσμα, η στοχαστικοκριτική διδασκαλία ενισχύει και προωθεί την επαγγελματική εξέλιξη του εκπαιδευτικού, καθώς ο ίδιος αναγνωρίζει και κατανοεί τις διάφορες μορφές αποτελεσματικής διδασκαλίας τις οποίες μπορεί να πραγματοποιήσει με επιτυχία στην τάξη, ως αποτέλεσμα του στοχασμού του. Η παρούσα ανασκόπηση μέσω της βιβλιογραφίας, έχει στόχο να αναδείξει τα χαρακτηριστικά του στοχαστικοκριτικού εκπαιδευτικού και τη συμβολή του στην αποτελεσματική μάθηση.

Λέξεις κλειδιά: στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός, αποτελεσματική μάθηση, διδασκαλία

Εισαγωγή

Οι ραγδαίες εξελίξεις σε κοινωνικοοικονομικό, πολιτισμικό και πολιτικό επίπεδο, ο σύγχρονος τρόπος ζωής του ανθρώπου και η εμφάνιση των νέων τεχνολογιών, καθιστούν αναγκαία την ανατροπή του παραδοσιακού τρόπου μάθησης στην κοινωνία της μάθησης και γνώσης. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός συμμετέχει στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες της Εκπαίδευσης και λαμβάνει υπόψη το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διδάσκει. Τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών, οι διδακτικές τους δεξιότητες και το κλίμα της τάξης λειτουργούν ως «προστιθέμενη αξία» στην αποτελεσματικότητά τους (Laurillard, 2012). Ο εκπαιδευτικός, με σκοπό να εκπληρώσει αποτελεσματικά τα καθήκοντά του, αξιολογεί και επαναπροσδιορίζει τη δράση του διαρκώς, βρίσκεται σε μια πορεία στοχασμού για τη βελτίωση της δράσης του (Λιακοπούλου, 2012). Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις, είναι σκεπτικιστής και υπεύθυνος. Κρίνει πριν και μετά τη διδακτική πράξη αλλά και κατά τη διάρκεια αυτής και αποσκοπεί στην κοινωνική δικαιοσύνη (Schon, 1983). Ο στοχασμός και ο αναστοχασμός στην κριτική τους διάσταση ενισχύουν την αποτελεσματικότητα του ρόλου του εκπαιδευτικού, καθώς η στοχαστικοκριτική διδασκαλία εξελίσσει τον εκπαιδευτικό και τον ενδυναμώνει ώστε να ανταποκριθεί άμεσα στον ρόλο του. Σύμφωνα με την Λιακοπούλου (2012), η ικανότητα ανάλυσης της διδασκαλίας μέσω στοχασμού και αναστοχασμού, είναι αποτέλεσμα συστηματικής εκπαίδευσης του εκπαιδευτικού και δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν a priori και με τρόπο απόλυτο οι διαδικασίες εκπαίδευσης. Η αποτελεσματική διδασκαλία εξαρτάται κυρίως από τον εκπαιδευτικό και ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός χαρακτηρίζεται, ευέλικτος, αυστηρός, και οργανωτικός, ενώ ο στοχαστικοκριτικός χαρακτηρίζεται περισσότερο ανοιχτόμυαλος. Σύμφωνα με τον Dewey (1859-1952), ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός διέπεται από τρία χαρακτηριστικά, ένα από αυτά είναι να είναι “ανοιχτόμυαλος”, αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις με σκεπτικισμό. Ο στοχαστικοκριτικός και αποτελεσματικός εκπαιδευτικός αναστοχάζεται και αυτοαξιολογείται, αντιμετωπίζει όλες τις απόψεις με σκεπτικισμό, λαμβάνει υπόψη το θεσμικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διδάσκει, αναλαμβάνει την ανάπτυξή του σε μια συνεχή επιμόρφωση και συμμετοχή και προσφέρει ένα πολυτροπικό μαθησιακό περιβάλλον (Κάτσικας, 2016). Αναφέροντας την ερμηνεία του στοχασμού όπως τον

παρουσιάζει ο Schon (1987), ο στοχασμός προκύπτει όταν αποκτάται η γνώση εμπειρικά με εις βάθος θεώρηση και στην εκ των υστέρων ανάλυση της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε, ώστε να βελτιωθεί η μάθηση. Επομένως ο εκπαιδευτικός στοχάζεται κριτικά, κρίνει τις μεθόδους διδασκαλίας που επέλεξε ο ίδιος και αναθεωρεί τις διδακτικές του προσεγγίσεις. Ο στοχασμός, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση της συνθετότητας της Παιδαγωγικής διαδικασίας και την επιλογή των κατάλληλων διδακτικών μεθόδων και στρατηγικών (Λιακοπούλου, 2012). Ο Schon (1987) αναφέρθηκε στη σύνδεση της αποτελεσματικότητας ενός επαγγελματία εκπαιδευτικού, με το διαρκή στοχασμό για τις επιλογές του και τον τρόπο που ενεργεί. Αυτή τη διαδικασία ανάλυσης της διδακτικής πράξης καλείται να εκτιμήσει και να αξιολογήσει ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός. Σύμφωνα με τον Mezirow (όπως αναφέρεται στο Illeris, 2009), η θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης είναι μια μεταγνωστική επιστημολογία εργαλειακού και διαλογικού συλλογισμού και περιλαμβάνει κριτικό στοχασμό, επομένως η αναδόμηση των προσωπικών θεωριών των εκπαιδευτικών αποτελούν βασική προϋπόθεση και αφετηρία, για να μπορέσουν να επιτελέσουν τον ρόλο τους ως φορείς αλλαγής.

1. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί συναντούν δυσκολίες στην αρχή της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, αλλά, με εμπειρία, υπομονή και επιμονή, εντοπίζουν διδακτικές στρατηγικές, που θα τους βοηθήσουν να εργαστούν δημιουργικά και ευχάριστα με τους μαθητές τους. Το διδακτικό ύφος που επιλέγουν, καθώς το εφαρμόζουν, τους φέρνει αντιμέτωπους με διάφορες διακυμάνσεις στο μαθησιακό στυλ των μαθητών τους και κάποιες διδακτικές μέθοδοι δεν έχουν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Παρατηρώντας τη διδασκαλία, δημιουργούνται στους εκπαιδευτικούς ποικίλα ερωτήματα σχετικά με την καλύτερη εφαρμογή και διεξαγωγή της μαθησιακής πράξης. Αυτό ονομάζεται στοχαστική διδασκαλία και αναφέρεται στην θεωρητική εκτίμηση και εξέταση, μέσω της παρατήρησης των γεγονότων, που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας (Jack, 2016). Ποικίλα ερωτήματα δημιουργούνται στον στοχαστικό εκπαιδευτικό, όπως «τι να κάνω;» «πώς να το κάνω;», «γιατί συνέβη;», ο εκπαιδευτικός αποκτά κριτική και στοχαστικότητα και αποφασίζει να ελέγξει τις διδακτικές του στρατηγικές και να αναστοχαστεί πάνω σε αυτές, αναπτύσσοντας νέες μεθόδους, οι οποίες θα ωφελήσουν και θα υποστηρίξουν δυναμικά τους μαθητές (Jack, 2016). Η στοχαστική διδασκαλία πραγματώνεται όταν η εμπειρία σε συνδυασμό με τον προβληματισμό, ωθούν τον εκπαιδευτικό στον στοχασμό και αναστοχασμό, ως εκ τούτου στην αποτελεσματικότητα του ρόλου του και στην επαγγελματική του εξέλιξη.

1.1 Τα γνωρίσματα του στοχαστικοκριτικού εκπαιδευτικού

Σύμφωνα με τον Brookfield (1995), ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός αναδεικνύει την ηθική και εκπαιδευτική διάσταση της Εκπαίδευσης, επανεξετάζει αυτονόητα και παραδοχές, οδηγείται στη συνειδητοποίηση, προσιδιάζει με τη διαλεκτική φύση της Παιδαγωγικής

σχέσης, αξιοποιεί και αναπτύσσει την προσωπική του θεωρία και ανοίγει δρόμους στη μεταμοντέρνα επιστημολογία της σχετικότητας, της αμφισβήτησης, του απρόβλεπτου, του χαοτικού.

Εν συνεχεία οι Zeichner & Liston (1996), αναφέρουν ότι ο εκπαιδευτικός αποπειράται να δώσει λύση σε διλημματικές καταστάσεις της καθημερινότητας. Συνειδητοποιημένος εφαρμόζει το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα, λαμβάνει υπόψη του το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διδάσκει, συμμετέχει στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων, όπως επίσης και στις αναδιαρθρώσεις της Εκπαίδευσης και είναι υπεύθυνος για την προσωπική και επαγγελματική του πορεία.

Ο Dewey (1910/1997), μιλώντας για τη στοχαστικοκριτική σκέψη, εξηγεί ότι είναι η κριτική υποψία, ότι αναζητώντας περισσότερο, είναι πιθανό να βρεθεί μια απάντηση για ένα ζήτημα που ενδιαφέρει. Ο πιο σημαντικός παράγοντας συνίσταται στην κατανόηση ενός υποτιθέμενου αποτελέσματος και στον έλεγχο διαφόρων μεθόδων, προς αναζήτηση νέων υλικών, προκειμένου να αντικρουστούν τα πρώτα συμπεράσματα. Αναφέρει τρία σημαντικά χαρακτηριστικά του στοχαστικοκριτικού εκπαιδευτικού, να είναι “ανοιχτόμυαλος” αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις με σκεπτικισμό, να δίνεται ολόψυχα στην εκπαίδευση και να είναι υπεύθυνος. Η ενεργή, επίμονη και προσεκτική θεώρηση μιας υποτιθέμενης γνώσης και τα αποτελέσματά της, αποτελούν μια συνειδητή στοχαστικοκριτική σκέψη.

Ο Schon (1983) αναφέρθηκε στη στοχαστικοκριτική σκέψη, η οποία εμφορείται πριν κατά τη διάρκεια και μετά τη διδακτική πράξη. Πιο αναλυτικά, ο εκπαιδευτικός πειραματίζεται στην πράξη, αμφιταλαντευόμενος θετικά και αρνητικά για τα αποτελέσματά της, κατά τη διεξαγωγή του αποτελέσματος έχει δημιουργήσει μια νέα ερμηνεία του φαινομένου και μια αλλαγή της πράξης. Μετατρέπεται σε ερευνητής και δεν εξαρτάται από τους παράγοντες που δημιούργησαν την θεωρία και την τεχνική, αλλά, δημιουργεί μια νέα θεωρία της συγκεκριμένης πράξης. Στην πρώτη μισή ώρα με τον μαθητή, ο εκπαιδευτικός έχει σκιαγραφήσει το στίλ του μαθητή και σε περίπτωση που βρει κάποιο στοιχείο, οφείλει άμεσα να το πλαισιώσει στοχαστικοκριτικά και εμπειρικά ώστε να επισπεύσει την αποτελεσματική διδακτική πράξη. Ο Schon (1987) εξηγεί τα τρία μοντέλα ανάπτυξης του στοχασμού, την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών διδασκαλίας, την κατανόηση του ρόλου του στην τάξη, τον στοχασμό στα ηθικά ζητήματα ισότητας και δικαιοσύνης και γενικότερα την επιρροή των θεσμικών και κοινωνικών παραγόντων. Αργότερα, ο ίδιος, το 1996, εισήγαγε τη στοχαστική διδασκαλία ως μια κριτική αυτοεκτίμηση και αυτοαξιολόγηση των δασκάλων και εφαρμόστηκε σε πανεπιστήμια της Αμερικής.

Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να γνωρίζουν τις δυνάμεις και τα όριά τους όπως επίσης και τη μεταγνώση μέσα από μία διαλογική συζήτηση και αυτό είναι μια αυτοκριτική. Όταν οι εκπαιδευτικοί είναι σε διαλογική συζήτηση με τους μαθητές τους, παραδέχονται στον εαυτό τους, ότι ταυτόχρονα ακούν τον εαυτό τους και επαναλαμβάνουν ενδόμυχα τη συμβολή και συνεισφορά προς τους μαθητές, με σκοπό να τους οδηγήσουν σε ένα στοχασμό και μια κριτική του εαυτού τους και των άλλων. Ο εσωτερικός διάλογος που δημιουργείται στον εκπαιδευτικό, αποδεικνύει ότι ο εκπαιδευτικός αναγνωρίζει ότι μπορεί να βρεθεί μια

αναπάντεχη ερώτηση και να πρέπει να αντιδράσει άμεσα. Ο διαλογικός εκπαιδευτικός, παρακολουθεί στοχαστικά τις αντιδράσεις του εαυτού του, διότι αναγνωρίζει ότι είναι λάθος να μεταφέρει κενά γνώσεων στους μαθητές (English, 2016). Η ικανότητα της αυτοκριτικής είναι ένας τρόπος αναστοχασμού και αυτοελέγχου.

Σύμφωνα με τον Slavin (2007), οι στοχαστικοί εκπαιδευτικοί, αξιολογούν τη συμπεριφορά και την απόδοση των μαθητών τους, χρησιμοποιούν τις γνώσεις τους σε θέματα ηθικής, ψυχοκοινωνικής και γνωστικής ανάπτυξης, όπου λαμβάνουν τις ανάλογες εκπαιδευτικές αποφάσεις για την επιτυχημένη διεκπεραίωση της γνώσης. Ομοίως, ο εκπαιδευτικός διδάσκει ανάλογα με την ηλικία των εκπαιδευομένων του και με το στάδιο ανάπτυξής τους. Όταν διαπιστώνει ότι χρειάζονται πρόσθετες προκλήσεις, τροποποιεί τη διδασκαλία του και παρακολουθεί την ανάπτυξη του κάθε μαθητή, ώστε να προάγει την εξέλιξή του με τον πιο δυνατό τρόπο. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός, αξιολογεί την αναπτυξιακή λειτουργία των μαθητών του υπό το φως της γνώσης τους για τα στάδια της ανθρώπινης ανάπτυξης, αλλά και την αξιολόγηση των γνωστικών διαδικασιών τους. Οι στοχαστικοί εκπαιδευτικοί εξετάζουν τα δεδομένα της τάξης τους και θέτουν υπό αμφισβήτηση τις ίδιες τους τις πρακτικές, προσέχοντας να μην περιστέλλουν άθελα τους την επιτυχία των μαθητών, λόγω της δικής τους πολιτισμικής οπτικής. Συλλέγουν πληροφορίες από τη διδασκαλία τους και αναστοχάζονται για την δικαιοσύνη και αμεροληψία των πρακτικών τους. Επιπρόσθετα, παρέχουν ευκαιρίες στους μαθητές, να επιλέξουν τρόπους αλληλεπίδρασης με τα μαθήματα τα οποία αντανακλούν στο προσωπικό τους στιλ μάθησης. Στοχάζονται στοχευμένα, με τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ δασκαλοκεντρικών και νοοκατασκευαστικών, μαθητοκεντρικών διδακτικών προσεγγίσεων.

Ο εκπαιδευτικός με στοχαστικοκριτική σκέψη είναι θεωρητικά, παιδαγωγικά και κοινωνιολογικά ευαισθητοποιημένος, ερμηνεύει τις εξελίξεις με κριτική υποδοχή των θεσμοθετούμενων ή δομικών αλλαγών στο σχολείο, θεωρώντας τη σχολική γνώση ως αντικείμενο διαρκούς διερεύνησης και αναζήτησης (Τσούκας, 2015). Ομοίως, προβληματίζεται για το ρόλο του σχολείου και το δικό του έργο, με αποτέλεσμα, να εργάζεται σθεναρά για το κοινωνικό και πολιτισμικό έργο του ισότιμου σχολείου.

Ο συνδυασμός τεχνοκρατικής και στοχαστικοκριτικής ανάπτυξης διαμορφώνει την προσωπική θεωρία διδασκαλίας του εκπαιδευτικού. Η διερεύνησή της επηρεάζει βασικές παραμέτρους του εκπαιδευτικού επαγγέλματος, αναλύοντας την επαγγελματική του ταυτότητα και έχοντας υπεύθυνο λόγο σε θέματα σχολικής πράξης (Walkington, 2005).

Ο ρόλος μεταξύ του στοχαστικού εκπαιδευτικού και του αποτελεσματικού, είναι συνυφασμένος. Η αποτελεσματική μάθηση, προϋποθέτει οι εκπαιδευτικοί να είναι καλοί γνώστες του αντικειμένου που θα διδάξουν και καλά προετοιμασμένοι. Οι στόχοι τους να είναι ρεαλιστικοί και πραγματοποιήσιμοι, να έχουν καλές σχέσεις με τους μαθητές τους, να επιλέγουν πολυτροπικότητα στην διδασκαλία τους, να είναι καταρτισμένοι στις παιδαγωγικές μεθόδους και να προσφέρουν ανατροφοδότηση και ευκαιρίες στους μαθητές να αποδώσουν. Επιπρόσθετα να χρησιμοποιούν τεχνικές ερωτοαπαντήσεων και διάφορες στρατηγικές αξιολόγησης. Να είναι ενθουσιώδης, ενθαρρυντικοί, υπομονετικοί, ευέλικτοι, ευαίσθητοι,

συμπαθητικοί, να έχουν χιούμορ και να δίνουν στους μαθητές την ελευθερία να ακούγονται και να προάγουν την διαφορετικότητα στις απόψεις. Είναι αποδεκτό από πολλούς ερευνητές, ότι η αλληλεπίδραση των παραπάνω χαρακτηριστικών, δημιουργεί γερές βάσεις μιας καλής διδασκαλίας και αποδοτικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Συμπερασματικά, τα παραπάνω στοιχεία μας δίνουν την εικόνα του στοχαστικοκριτικού εκπαιδευτικού, ο οποίος στοχάζεται ποικιλοτρόπως, εξετάζει προσεκτικά και συχνά τις πρακτικές του, τα πιστεύω του και αναγνωρίζει τις διαθέσιμες επιλογές για τη βελτίωσή του (Cimer, Cimer & Vekli, 2013).

1.2 Τα γνωρίσματα της στοχαστικοκριτικής διδασκαλίας

Τα γνωρίσματα της στοχαστικής διδασκαλίας παρουσιάζουν τον εκπαιδευτικό να εξετάζει τους στόχους του στο πλαίσιο της κοινωνίας και όχι του μερικού συνόλου της τάξης, να αναστοχάζεται και να αυτοαξιολογείται συνεχώς, για τα αποτελέσματα των διδακτικών του δεξιοτήτων, να είναι πρόθυμος να ενημερώνεται και να αποκτά στάσεις σε καινούργια ερευνητικά δεδομένα και να αναπροσαρμόζει τη διδασκαλία του σύμφωνα με την αποτελεσματικότητα της μάθησης (Κασούτας, 2007). Η καινούργια κοινωνία της γνώσης και της δια βίου μάθησης διαμορφώνει σταδιακά το ρόλο του εκπαιδευτικού σε «στοχαστικοκριτικό εκπαιδευτικό».

Η ύπαρξη κριτικής σκέψης είναι απαίτηση των καιρών μας και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης ενδέχεται να είναι σημαντικό προσόν στην επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός κατέχει τις ανάλογες δεξιότητες, ώστε να σχεδιάσει δραστηριότητες ανάπτυξης της κριτικής σκέψης, ενθάρρυνσης και βούλησης. Μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα ο στοχαστικός εκπαιδευτικός υιοθετεί στρατηγικές ανάπτυξης της συνδετικότητας και συγκειμενοποίησης, ενορχηστρώνει τη διδασκαλία ώστε οι μαθητές να εντάσσονται επιτυχώς στους διάφορους τομείς της γνώσης και εφαρμόζει υπεύθυνα το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα. Το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα, ως μια ανεπίσημη μορφή προγράμματος και συχνά μη συνειδητή, όπως οι κανόνες και η λειτουργία και οργάνωση του σχολείου, το οποίο δρα παράλληλα με το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, όπου οι μαθητές παίρνουν μηνύματα από τους εκπαιδευτικούς, με βάση το κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό και άλλων, πλαίσιο στο οποίο ζούμε. Το κρυφό πρόγραμμα είναι ανεπίσημο, δεν συμπεριλαμβάνεται πουθενά, όμως μας παρέχει πληροφορίες για μερικές από τις αιτίες της επιτυχίας και αποτυχίας των μαθητών στο σχολείο (Χριστοδούλου, 2015). Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός οφείλει να είναι προσεκτικός στα μηνύματα που μεταδίδει στους μαθητές του και να στοχεύει στη δημιουργία κριτικών και ελεύθερων μαθητών.

Σύμφωνα με τον Brookfield (1995), η στοχαστική διδασκαλία, είναι το μέσο να αναγνωρίσουν οι εκπαιδευτικοί τις αδυναμίες τους και να εξελιχθούν σε προσωπικό επίπεδο, έχοντας αυτοεπίγνωση των πράξεων και της συμπεριφοράς τους, καθώς διδάσκουν. Δεδομένου ότι η διδασκαλία συχνά αντικατοπτρίζει μια αναντίρρητη αποδοχή των αξιών, κανόνων και πρακτικών, που ορίζονται από άλλους για τις καλύτερες πρακτικές, οι εκπαιδευτικοί συνήθως ενεργούν χωρίς να γνωρίζουν το λόγο των πράξεών τους, παρά μόνο

εκτελούν τις αρμοδιότητές τους. Η στοχαστική και κριτική διδασκαλία, αλλάζει τον δάσκαλο και εκείνος ενεργοποιείται να ανακαλύψει την ανεπάρκεια του συστήματος και να δημιουργήσει καλύτερες προσεγγίσεις της μάθησης. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός αυτοαξιολογεί τη διδασκαλία του και αναγνωρίζει τα πλαίσια μέσα στα οποία εφαρμόζει τις πρακτικές του. Τέλος, προσπαθεί να μην υπάρχει κενό ανάμεσα στη μαθησιακές και διδακτικές στρατηγικές, στις αξίες, τα πιστεύω και τις θεωρήσεις σχετικά με τη μάθηση (Miller, 2010).

Σύμφωνα με την Rocco (2010) τα οφέλη από τον στοχασμό είναι σημαντικά για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Οι στοχαστικοκριτικοί εκπαιδευτικοί έχουν καλύτερες διαπροσωπικές σχέσεις με τους μαθητές τους, υψηλά στάδια επαγγελματικής ικανοποίησης και αυτοεκπλήρωσης των σκοπών τους, αναλαμβάνουν εύκολα να μιλήσουν και να γράψουν για τις εμπειρίες τους, ενισχύουν την αυτονομία των μαθητών, χρησιμοποιούν ερευνητικές μεθοδολογίες και αναμένουν από τους ίδιους και τους μαθητές τους να δράσουν ηθικά. Στην Αυστραλία, οι στοχαστικές πρακτικές έχουν εμπλουτίσει το βιογραφικό των εκπαιδευτικών και κατοχυρώνεται στα επαγγελματικά πρότυπα, που οδηγούν στη διασφάλιση της ποιότητας στην Εκπαίδευση και τις διαδικασίες επιλογής των εκπαιδευτικών (Rocco, 2010). Η επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών ενισχύει την επιτυχία της μαθησιακής διεργασίας καθώς αποτελεί συνιστώσα της απόδοσής τους. Η καλή σχέση με τους μαθητές τους, η λήψη πρωτοβουλιών, η αυτονομία στη διδασκαλία και οι καλές σχέσεις με τους συναδέλφους τους, είναι κάποιοι από τους παράγοντες που τους ικανοποιούν επαγγελματικά και τους βοηθούν να αυτοεκπληρώσουν κάποιους σκοπούς τους.

2. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός

Ο εκπαιδευτικός συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα του σχολείου, σε ατομικό και σε κοινωνικό επίπεδο. Με σκοπό να ανταποκριθεί στο έργο του, οφείλει να διαθέτει διδακτικές δεξιότητες και γνώσεις στο γνωστικό του αντικείμενο. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός κάνει εκτιμήσεις για τις συνθήκες που επικρατούν και διαθέτει ευελιξία, ενόραση και δημιουργικότητα ώστε να ανταποκριθεί, κατέχοντας ικανότητες στοχασμού διερεύνησης και λήψης αποφάσεων. Αυτό συνάγει ότι η στοχαστικοκριτική διδασκαλία, προάγει την αποτελεσματικότητα του ρόλου του εκπαιδευτικού (Παπαναούμ, 2005).

Όπως αναφέρει ο Shor (1992), ένας αποτελεσματικός εκπαιδευτικός, δημιουργεί ένα θετικό και υποστηρικτικό κλίμα μέσα στην τάξη, αφήνοντας τους μαθητές να αναπτύξουν τις σκέψεις τους, με υπομονή, ώστε να καταφέρει να διατηρήσει μια ισορροπία ως μεσολαβητής στην απόκτηση της κριτικής γνώσης. Η ενδυναμωτική Παιδαγωγική, αναπτύσσεται μέσα από μια θετική σχέση μεταξύ συναισθημάτων και σκέψης, που καλούνται οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί να διαπραγματευτούν. Ο εκπαιδευτικός στην ενδυνάμωση των μαθητών κατέχει πολύ σημαντικό ρόλο και από αυτόν εξαρτάται η θετική σχέση που θα δημιουργηθεί μέσα στην τάξη.

Σύμφωνα με τον Freire (1977), ο εκπαιδευτικός μαζί με τον μαθητή, είναι τα υποκείμενα γνώσης, σε μια διαδικασία μάθησης και απελευθέρωσης, μαθαίνουν μαζί και ο εκπαιδευτικός δεν είναι ένας απλός φορέας και μεταβιβαστής γνώσεων και ο μαθητής ο άκριτος και παθητικός δέκτης. Οι μαθητές μαθαίνουν να αμφισβητούν τις ερωτήσεις και να απαντούν κριτικά, να βιώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία, ως πράξη που οι ίδιοι κάνουν. Δεν είναι «δοχεία όπου ο δάσκαλος τα γεμίζει και όσο πιο πειθήνια τα δοχεία αφήνονται να γεμιστούν από το δάσκαλο, τόσο καλύτεροι μαθητές είναι» (Freire, 1977, σ.77). Η Εκπαίδευση δεν αντιστρατεύεται στην ελευθερία και αυτονομία των μαθητών. Αν συμβαίνει το αντίθετο «αυτή είναι η τραπεζική αντίληψη της εκπαίδευσης, όπου η σφαίρα δράσης που επιτρέπεται στους μαθητές περιορίζεται στο να δέχονται, να καταχωρούν και να αποταμιεύουν τις καταθέσεις του δασκάλου» (Freire, 1977, σ.77). Οι μαθητές παύουν να είναι παθητικοί δέκτες της γνώσης, και αυτενεργούν με την παρότρυνση και ενίσχυση του εκπαιδευτικού. Η ποιοτική βελτίωση της Εκπαίδευσης, ακολουθώντας την άποψη του Freire, απαιτεί τη συνεχή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η οποία πρέπει να θεμελιώνεται στην ανάλυση της πρακτικής. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να υπερασπίζονται τις δυνάμεις τους, να αναπτύσσουν την κριτική περιέργεια των μαθητών και να μην είναι προσκολλημένοι στις οδηγίες ενός συγγράμματος. Σκοπός του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού, είναι να μετατρέψει την Εκπαίδευση, σε δύναμη κοινωνικής αναγέννησης και τα σχολεία, σε κέντρα μελέτης και οικοδόμησης του πολιτισμού (Γρόλλιος, 2005).

Σύμφωνα με τον Τσιάκαλο (2002) σε μία συνέντευξη του Πάουλο Φρέιρε για τον διαχωρισμό του από παιδαγωγό σε πολιτικό, ο Φρέιρε, διαπίστωσε ότι η ιδιότητα του εκπαιδευτικού συνεπάγεται την ιδιότητα του πολιτικού, για την επιτυχία του έργου τους. Όταν δεν το κάνουν, τότε γίνονται ακούσιοι μάρτυρες και εν μέρει συνένοχοι της εκπαιδευτικής αποτυχίας. Ο τρόπος που πολιτεύονται οι εκπαιδευτικοί, εξαρτάται από τη σχέση τους με την υπόσχεση της Παιδαγωγικής, δηλαδή την ιδέα ότι οι άνθρωποι χρειάζονται την εκπαίδευση για να γίνουν καλύτεροι οι ίδιοι και η κοινωνία, και ότι η Εκπαίδευση μπορεί να γίνει κτήμα όλων των ανθρώπων.

Ο Κάστανος (1995) τονίζει τη σημαντικότητα του ρόλου του εκπαιδευτικού στις συναισθηματικές και βουλευτικές λειτουργίες. Οφείλει να ξυπνήσει το συναίσθημα στην ψυχή του παιδιού, καθοδηγώντας το, να χαίρεται μέσα από τη μάθηση. Στο κέντρο κάθε προσπάθειας πρέπει να βρίσκεται η αρχή «Μάθαινε κάθε τι που σε μορφώνει και σε κάνει ικανό για δράση» (Κάστανος, 1995, σ.33), αποφεύγοντας την τάση του εγωισμού. Γι αυτό πρέπει τα ηθικοατομιστικά ελατήρια να υποχωρήσουν μπροστά στα ηθικοκοινωνικά, ώστε να εφαρμοστεί η κοινωνιστική Παιδαγωγική. Όταν ο εκπαιδευτικός κατορθώσει να εφαρμόσει μια παιδαγωγική με κεντρικότερη θέση τα κοινωνικά ελατήρια, έχει επιτύχει μεγάλο μέρος του σκοπού του.

2.1 Η αποτελεσματική διδασκαλία

Σύμφωνα με τους Ayres, Sawyer και Dinham (όπως αναφέρεται στο Killen, 2005) η αποτελεσματική διδασκαλία είναι αποτέλεσμα της τεχνογνωσίας και όχι μόνο της εμπειρίας. Η εμπειρία είναι απαραίτητη, διότι είναι η βάση που οδηγεί στον στοχασμό και στην ποικιλία των στρατηγικών μάθησης, αλλά όχι αρκετή ώστε να υλοποιήσουμε μια αποτελεσματική διδασκαλία. Σύμφωνα με τον Borich (όπως αναφέρεται στο Killen, 2005) υπάρχουν δέκα είδη συμπεριφοράς του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού, τα πέντε πρώτα είναι τα βασικά είδη και τα υπόλοιπα πέντε, καταλυτικά είδη συμπεριφοράς. Στα βασικά είδη συμπεριφοράς συγκαταλέγονται η καθαρότητα του λόγου και η σαφήνεια, η ποικιλία διδακτικών μέσων, η προσήλωση στο καθήκον για τη βελτίωση της απόδοσης των μαθητών και την ανατροφοδότησή τους, η εμπλοκή στη διαδικασία της μάθησης των μαθητών με τη δική τους συμμετοχή στο διδακτικό έργο και ο στόχος του μέτριου ή υψηλού βαθμού επιτυχίας. Τα καταλυτικά είδη συμπεριφοράς είναι η χρήση των ιδεών των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, η δόμηση του μαθήματος, η τεχνική των ερωτήσεων, η ενθάρρυνση των μαθητών και ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός να είναι ενθουσιώδης, γιατί με αυτό τον τρόπο μεταδίδει τον ενθουσιασμό του και το κίνητρο του ενθουσιασμού του, στους μαθητές και αυτό έχει θετικά αποτελέσματα στην απόδοση των μαθητών.

Η Hoene (2016) αναφέρει στρατηγικές της αποτελεσματικής διδασκαλίας, οι οποίες περιλαμβάνουν τον εκπαιδευτικό ως στοχαστικριτικό επαγγελματία και ερευνητή. Στρατηγικές όπως η ενεργή συμμετοχή του εκπαιδευτικού στις δράσεις της σχολικής κοινότητας, να συνεργάζεται λαμβάνοντας και παρέχοντας συμβουλές σε συναδέλφους εκπαιδευτικούς και να δημιουργεί αναστοχαστικές αναζητήσεις και λύσεις σε προβληματισμούς. Επιπροσθέτως, η δημιουργία ενός ημερολογίου καταγραφής των γεγονότων και των συμβάντων της κάθε ημέρας με τους προβληματισμούς και τις σκέψεις, θα προσφέρει ευκαιρίες στοχασμού και αναστοχασμού. Η ανατροφοδότηση μέσω ερωτοαπαντήσεων των μαθητών, για τη διεξαγωγή του μαθήματος και η συγκέντρωση των ερωτήσεων ως δείγμα για μια στοχαστική διδασκαλία, αναμφίβολα καθιστά τον εκπαιδευτικό στοχαστικοκριτικό επαγγελματία καθώς στοχάζεται μέσα από τις πληροφορίες που έχει συλλέξει. Τέλος, η βιντεογράφιση και καταγραφή της διδασκαλίας, είναι ένα αποτελεσματικό εργαλείο με σκοπό τον στοχασμό στη διδασκαλία, μέσα από την καταγραφή μιας ημερήσιας έρευνας στον χώρο διδασκαλίας του. Γενικότερα ο εκπαιδευτικός οφείλει να αναστοχάζεται διαρκώς, με σκοπό τη βελτίωση της διδασκαλίας του, αλλά και τη δική του προσωπική και επαγγελματική καταξίωση στον τομέα του.

Εκκινώντας από την παραδοχή ότι η αποτελεσματική διδασκαλία πραγματώνεται σε καταστάσεις όπου υπάρχει θετική διάθεση των μαθητών και του εκπαιδευτικού, σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες ο εκπαιδευτικός οφείλει να τις προλαμβάνει, αναδεικνύοντας τις θετικές επιδόσεις τους σε γνωστικά αντικείμενα. Ευαισθητοποιείται και ενημερώνεται για τις σύγχρονες απόψεις της Παιδαγωγικής και της Ψυχολογίας και μετασχηματίζει τις θεωρητικές γνώσεις του, σε διδακτικές προσεγγίσεις με στόχο να βοηθήσει τους μαθητές του. Επιλέγει

εργασίες διαφορετικού βαθμού δυσκολίας, δίνει κατανοητές οδηγίες, επισημαίνει τα κύρια σημεία της ενότητας, επιλύει όλες τις απορίες των μαθητών, χρησιμοποιεί εποπτικό υλικό, δεν πιέζει και δίνει χρόνο για τις απαντήσεις, καθορίζοντας καλή συμπεριφορά στην ολομέλεια (Καραντζής, 2007). Η αποτελεσματική διδασκαλία είναι και η δημιουργία θετικού ψυχολογικού κλίματος στην τάξη ως αποτέλεσμα της σωστής διαχείρισης από τον δάσκαλο.

2.2 Ο ρόλος του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο προσδιορίζεται από συνειδητές και ασυνείδητες προσδοκίες και απαιτήσεις όλων των κοινωνικών ομάδων, που έχουν άμεση σχέση με το σχολείο, όπως είναι οι γονείς, οι σύλλογοι, οι μαθητές. Ο εκπαιδευτικός που εμφορείται από θετικά συναισθήματα για το ρόλο του στη σχολική κοινότητα, τη συνεχόμενη επιστημονική κατάρτισή του αλλά και την επαγγελματική του εξέλιξη επηρεάζει θετικά τη μάθηση και αγωγή του μαθητή. Για να επιτύχει την πολυρολική του αποστολή, συμπεριλαμβανομένων των απαιτήσεων της Πολιτείας, οφείλει να έχει συναίσθηση του έργου του και να είναι ανανεωτής, ενημερωμένος για τις εξελίξεις σε παιδαγωγικό, ψυχολογικό, τεχνολογικό και κοινωνικο-πολιτισμικό επίπεδο. Ο ρόλος του είναι συμβουλευτικός, συνεργατικός, συντονιστικός και διευκολυντικός. Βοηθάει στις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών, αναπτύσσει δημιουργικό κλίμα και σχέσεις συνεργασίας και ενθαρρύνει την διαθεματική συνεργασία. Μια επιπλέον διάσταση του ρόλου του στις πρώτες βαθμίδες εκπαίδευσης είναι, ότι αποτελεί πρότυπο μίμησης από τους μαθητές, εξυπακούεται ότι καθίσταται αναγκαίος ο αυτοέλεγχος από την πλευρά του εκπαιδευτικού, ώστε να προσφέρει στους μαθητές θετική συμπεριφορά και χαρακτηριστικά (Ντούσκας, 2007).

Ο Ματσαγούρας (2000) αναφέρει ότι ο εκπαιδευτικός οφείλει να φροντίσει από την αρχή της σχολικής χρονιάς, οι μαθητές να αναπτύξουν σχέσεις μεταξύ τους. Να επισημανθεί ότι το επίπεδο γνωριμίας μεταξύ των μαθητών μιας τάξης δεν είναι πάντοτε στο βαθμό που υποθέτει ο εκπαιδευτικός, επομένως είναι αναγκαίο να ενδιαφερθεί για την ολομέλεια. Αναντίρρητα η δημιουργία θετικού κλίματος και συνεργασίας είναι καθήκον του εκπαιδευτικού αποσκοπώντας σε ένα περιβάλλον που προωθεί την ομαδοσυνεργατικότητα και τις μαθητοκεντρικές προσεγγίσεις στη μάθηση.

Ο ρόλος του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού είναι να βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν γνώσεις και ικανότητες, να δημιουργεί ερεθίσματα στους μαθητές με σκοπό να καθορίζουν υψηλούς στόχους, να ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, να βοηθάει τους μαθητές να αυτοαξιολογούνται και να προωθήσει την ανάπτυξη της ικανότητας για τη χρήση των διαθέσιμων πηγών πληροφόρησης. Επιπρόσθετα, ο εκπαιδευτικός που στοχεύει στην αποτελεσματική μάθηση, συμβάλει στην προώθηση νέων μορφών μάθησης, αναδιαρθρώνει τη διδακτική του, επιμορφώνεται και ενσωματώνει τις Νέες Τεχνολογίες, υποστηρίζει τη διαβίου μάθηση, κατάρτιση και επιμόρφωσή του, αναστοχάζεται κριτικά, συνεχίζει να προβληματίζεται και εξελίσσεται σε στοχαστικοκριτικό δάσκαλο, αξιολογώντας την

αποτελεσματικότητα των διδακτικών στρατηγικών του (Ζωγόπουλος & Γκολώνης, 2014). Σημαντικός ρόλος του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού είναι, να δημιουργεί ένα ασφαλές και ελκυστικό σχολικό περιβάλλον βασισμένο στον αμοιβαίο σεβασμό και στη συνεργασία, να διδάσκει σε ανομοιογενείς τάξεις με διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο συμπεριλαμβανομένων και της ειδικής εκπαίδευσης, να συνεργάζεται με γονείς συναδέλφους και την ευρύτερη κοινότητα και να τηρεί ηθικές αξίες και συμπεριφορές.

2.3 Τα γνωρίσματα του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού

Τα γνωρίσματα του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού που συνδέονται με την αποτελεσματική διδασκαλία, είναι σίγουρα η ικανότητα να νοιάζεται για τους μαθητές του και να είναι αγαπητός. Εντούτοις, δεν αρκούν μόνο αυτά τα γνωρίσματα, αλλά, να κινητοποιεί τους μαθητές, να γνωρίζει πώς να οργανώσει την τάξη, να αξιολογεί την προηγούμενη γνώση, να έχει αποτελεσματική μεταδοτικότητα γνώσεων και να αναπτύσσει την κριτική σκέψη στους μαθητές του. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός προσαρμόζει τη διδασκαλία του σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των μαθητών του, αυτοαξιολογείται και αναστοχάζεται για τη σωστή διεκπεραίωση της μαθησιακής διδασκαλίας. Η διδασκαλία θα πρέπει να ενισχύει τα εσωτερικά κίνητρα των μαθητών, όπως μια δραστηριότητα κατά την οποία οι μαθητές τη βρίσκουν ευχάριστη και κινητοποιητική καθώς αυξάνει τη διάθεσή τους για μάθηση, ως μια παρωθητική αξία της ίδιας της ύλης. Γι’ αυτό το λόγο ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί και εξωτερικά κίνητρα όπως η αναγνώριση, η επιβράβευση, ή ένας καλός βαθμός, αμοιβή που δεν είναι εγγενής στη δραστηριότητα και ούτε την υπονομεύει, αλλά βελτιώνει την απόδοση των μαθητών (Slavin, 2007). Η αποτελεσματικότητά του ενισχύεται και εν μέσω της διδασκόμενης ύλης την οποία οφείλει να την παρουσιάζει με τρόπο ελκυστικό, διεγείροντας το ενδιαφέρον των μαθητών και συντηρώντας την περιέργεια χρησιμοποιώντας ποικίλες ενδιαφέρουσες μεθόδους παρουσίασης. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός μπορεί να κινητοποιήσει τους μαθητές του. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός επανεξετάζει τη διδασκαλία του σύμφωνα με το ηλικιακό και μαθησιακό επίπεδο των μαθητών, προσπαθώντας να ικανοποιήσει ένα ευρύ φάσμα των αναγκών τους, ώστε να μάθουν να φτάνουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους, στην αυτοπραγμάτωση, η οποία όπως διευκρίνισε ο Maslow το 1943, είναι ο τελικός στόχος της ψυχολογικής υγείας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού, είναι η αξιοπρεπής παρουσία του στην τάξη, η μονίμως ανανεωμένη κατάρτιση και επιμόρφωσή του, ώστε να γνωρίζει πώς και με ποιον τρόπο θα προσεγγίσει την αποτελεσματική μάθηση. Εφαρμόζει τις αρχές της εποπτείας, της συμμετοχικότητας, την αλληλοδιδασκτική και ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Βοηθάει τον κάθε μαθητή ξεχωριστά, να προσαρμοστεί στην κοινωνία, κατέχοντας κριτικό και δημοκρατικό πνεύμα, αναπτύσσοντας δεξιότητες και αυτενέργεια. Συνεργάζεται με την οικογένεια και το σχολικό συγκείμενο, με σκοπό την προσαρμογή του μαθητή εντός και εκτός σχολείου, άλλοτε η οικογένεια δεν είθισται, επομένως λειτουργεί και ως γονεϊκό πρότυπο. Δεν ξεχνά να ενθαρρύνει και να επαινεί, να δημιουργεί κίνητρα για μάθηση, να πηγαίνει στο μάθημα πάντα προετοιμασμένος και να συνεργάζεται με τους υπόλοιπους

εκπαιδευτικούς και πάνω από όλα σέβεται την προσωπικότητα των μαθητών του (Τσίρος, 2009).

Σύμφωνα με τον Ματσαγγούρα (2003) η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός παράγοντας της διαμόρφωσης καλού κλίματος σχέσεων μεταξύ των μαθητών και του εκπαιδευτικού, με σκοπό την αποτελεσματική μαθησιακή διεργασία. Πλήθος από δεξιότητες και στάσεις, αποτελούν κυρίαρχα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και έχουν σχέση με τη διαπροσωπική επικοινωνία. Πάραυτα, το παιδαγωγικό κύρος προέρχεται από την αγάπη και αφοσίωση που κερδίζει ο εκπαιδευτικός με το γνήσιο ενδιαφέρον και την προσφορά του προς τους μαθητές. Ο Σωκράτης και ο Pestalozzi υπήρξαν αγαπητοί στους μαθητές τους, σύμφωνα με τον Παπανούτσο (όπως αναφέρεται στο Ματσαγγούρας, 2003, σ.227) ενσάρκωσαν τον «παιδαγωγικό έρωτα» στην Παιδαγωγική και κέρδισαν τις ψυχές των μαθητών τους. Ο εκπαιδευτικός γίνεται αποδεκτός και αποκτά δυνατότητες παρέμβασης από όλους τους μαθητές. Η εξουσία που κατέχει, περιορίζεται στην ειδικότητά του στην Εκπαίδευση, μέσα από διδακτικές τεχνικές που εφαρμόζει στην τάξη και γίνεται αντιληπτός ως ηγέτης της μάθησης με την αναγνωρισμένη ιδιότητά του. Οι Lave and Wenger (όπως αναφέρεται στο Ματσαγγούρας, 2003, σ.229) αναφέρουν ότι ψυχολόγοι και παιδαγωγοί διαφόρων κατευθύνσεων, έχουν τονίσει τη σημαντικότητα και έχουν υποστηρίξει ερευνητικά, ότι η μάθηση και η ανάπτυξη, προωθούνται μέσα από τη διαπροσωπική επικοινωνία και τις σχέσεις τις οποίες εκφράζει και εδραιώνει.

Ο ιδανικός εκπαιδευτικός είναι αυτός που προκαλεί τον μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, αρνούμενος τα στερεότυπα, αναδεικνύοντας την αμοιβαία κατανόηση, τον αλληλοσεβασμό, τη συζήτηση και τον διάλογο. Σύμφωνα με τον Delisle (όπως αναφέρεται στο Καραντζής, 2007), ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός βοηθάει το παιδί να εκτιμήσει την ομορφιά των λέξεων, να ανακαλύψει πιθανούς τρόπους να υπηρετήσει την κοινότητά του και να αναπτύξει την ενσυναίσθησή του για τους άλλους. Χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, είναι ότι αξιολογεί τους μαθητές του περιγραφικά και μεμονωμένα και όχι σε σύγκριση με τους υπόλοιπους μαθητές της τάξης. Επαινεί και ενθαρρύνει τους μαθητές, ώστε να τονώσει το αυτοσυναίσθημα και την αυτοεκτίμηση, δίνοντας βάση όχι μόνο στη γνωστική αλλά και στη συναισθηματική και την κοινωνική περιοχή της προσωπικότητάς του.

Η διεργασία του στοχασμού προκύπτει καθώς ο εκπαιδευτικός αντιμετωπίζει την πρόκληση μιας αποτελεσματικής μάθησης. Αναστοχάζεται, ώστε να προκαλέσει τη μάθηση με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Κάθε δυσκολία που αντιμετωπίζει στη διδασκαλία του τον κάνει πιο ενεργό και δραστήριο στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Ο Ντούσκας (2007), αναφέρει ότι ο εκπαιδευτικός που στοχεύει στην αποτελεσματική διδασκαλία, οφείλει να προετοιμάζεται για τη νέα γνώση που θα μεταδώσει στους μαθητές του, να λαμβάνει υπόψη του το μαθησιακό επίπεδο και το προσωπικό στιλ μάθησης του κάθε μαθητή, να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να προσανατολίσει τους μαθητές στο στόχο. Επιπρόσθετα, λαμβάνει υπόψη του την υλικοτεχνική υποδομή, τα καινοτόμα προγράμματα και τις ιδιαιτερότητες του σχολείου, προγραμματίζει την ύλη σε μικροεπίπεδο και μακροεπίπεδο,

δημιουργεί συνθήκες για ανάπτυξη θετικής αυτοαντίληψης, ενθάρρυνσης των μαθητών και αμοιβαίου σεβασμού.

Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός αναπτύσσει δραστηριότητες μάθησης που αντικατοπτρίζουν το περιβάλλον έξω από το σχολείο, την κοινωνία. Ειδικά σε μια περίοδο όξυνσης κοινωνικών και οικονομικών και πολιτισμικών παραγόντων, με την ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού, στις ιδέες και έννοιες, οι μαθητές δημιουργούν περιβάλλοντα, όπου ο εκπαιδευτικός δεν είναι η μόνη πηγή γνώσης. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί προβληματισμούς, έτσι ώστε οι μαθητές να δραστηριοποιηθούν και να αυτενεργήσουν, σε ευρύτερα αποτελέσματα. Ομοίως, οργανώνει τις πληροφορίες και δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές, να συνδέσουν τη μάθηση σε προηγούμενη εμπειρία και μάθηση με μεταγνωστικές δεξιότητες. Σύμφωνα με τους Schraw και Moshman (όπως αναφέρεται στο Slavin, 2007, σ.256), οι στρατηγικές μεταγνώσης είναι μέθοδοι για τη μάθηση, όπως η αξιολόγηση του χρόνου που χρειάζονται οι μαθητές για να μελετήσουν κάτι ή να επιλέξουν μια συγκεκριμένη προσέγγιση για την επίλυση κάποιου προβλήματος αξιολογώντας την κατανόηση που έχουν επιτύχει. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να αναλάβουν την επίλυση πολύπλοκων προβλημάτων, κατευθύνοντάς τους και παρέχοντάς τους ανατροφοδότηση. Προωθεί τη συνεργατικότητα και δίνει στους μαθητές ευκαιρίες μάθησης σε συνεργατικά περιβάλλοντα. Προωθεί την ανταλλαγή εμπειριών, εντός και εκτός σχολείου, παρέχοντας στους μαθητές την επιλογή να επιλέξουν τον δικό τους τρόπο μάθησης και προσέγγισης μιας διδασκαλίας (Hammond, Austin, Orcutt & Rosso, 2001).

Σύμφωνα με τον Πόρποδα, (όπως αναφέρεται στο Καραντζής, 2007), ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός γνωρίζει τη δομή και τη λειτουργία του γνωστικού συστήματος του μαθητή, δηλαδή, πώς μαθαίνει ο μαθητής, πώς αντιλαμβάνεται, πώς θυμάται, πώς μιλά, πώς διαβάζει, πώς σκέφτεται, και γιατί ο μαθητής δεν μαθαίνει. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι αρωγός του μαθητή, να τον βοηθά να επεξεργάζεται τις πληροφορίες και να του προτείνει εργαλεία μάθησης που θα τον βοηθήσουν να «μαθαίνει πώς να μαθαίνει». Μέσα από μία διεργασία στοχασμού και κριτικής σκέψης. Όταν υπάρχει σκοπός διδασκαλίας, είναι απαραίτητο να υπάρξει και σκέψη, σκεπτικισμός, για τον τρόπο που θα διεξαχθεί η διδασκαλία.

Οι παραπάνω ιδιότητες του εκπαιδευτικού, λαμβάνονται υπόψη σε ένα πλαίσιο όπου το σύστημα διοίκησης είναι μεταβαλλόμενο, λόγω των συχνών αλλαγών στην Εκπαίδευση αλλά και τη ρευστότητα των συνθηκών εργασίας, που προέρχεται από την κοινωνική δυναμική των σχολείων (Παπαναούμ, 2005). Η συμπλήρωση και η ολοκλήρωση της Παιδαγωγικής διάστασης του ρόλου του εκπαιδευτικού στη σύγχρονη εποχή, βασίζεται στη δυνατότητα επίδρασης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και της κοινωνικοποίησης του. Να τονιστούν και οι επιπρόσθετες ιδιότητες του εκπαιδευτικού, ο οποίος αναλαμβάνει ρόλο εμπνευστή, καθοδηγητή και συμβούλου και την εξασφάλιση μιας συμμετοχικής και αναπτυξιακής δράσης του στον ενδοσχολικό χώρο (Ξεσφιγκούλη, 2014). Με αυτό τον τρόπο συμβάλει στη βελτίωση του σχολείου και στην ανάδειξή του ως μια αυτοτελή εκπαιδευτική μονάδα.

2.3.1 Ο τεχνογνώστης εκπαιδευτικός

Οι νέες τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας σήμερα προσεγγίζονται ως μέρος της ευρύτερης κουλτούρας μας, όπου η συλλογή, η οργάνωση, η ανάλυση, η επεξεργασία και η επικοινωνία της πληροφορίας παίζουν κεντρικό ρόλο στην αποτελεσματική διδασκαλία (Roblyer, 2009). Ο τεχνογνώστης εκπαιδευτικός επιζητά την κατάρτιση στις νέες τεχνολογίες, ώστε να χρησιμοποιηθούν ως μέσο της διδασκαλίας και ο ίδιος να αποκτήσει αυτοπεποίθηση, αναφορικά με τη χρήση και τη διαχείριση των πηγών και τις μαθησιακές αξιώσεις στον τομέα του, στοχεύοντας στην στοχαστικοκριτική διδασκαλία. Σύμφωνα με τον Walkington (2005) ο συνδυασμός τεχνοκρατικής και στοχαστικοκριτικής ανάπτυξης διαμορφώνει την προσωπική θεωρία διδασκαλίας του εκπαιδευτικού, με αποτέλεσμα να επηρεάζει βασικές παραμέτρους του επαγγέλματος. Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός μεταβάλλεται από τεχνικός σύμβουλος και χειριστής της συσκευής του υπολογιστή, σε διαχειριστή του μέσου και της πληροφορίας, στο πλαίσιο μιας συνεργατικής και εποικοδομιστικής διαδικασίας της μάθησης. Ο ρόλος του είναι να σκεφτεί τρόπους αλληλεπίδρασης του μαθητή, του εκπαιδευτικού και του υπολογιστή, σε διαφορετικές καταστάσεις μαθησιακής διαδικασίας. Μέλημά του είναι η συνεχής επιμόρφωση, κατάρτιση και κατάλληλη συμβουλευτική υποστήριξη, ώστε να διαθέτει σφαιρική μόρφωση, να αναπτύσσει πρωτοβουλίες επιστημονικού πειραματισμού και να λειτουργεί με νέους συνεργατικούς ρόλους και πρότυπα διδασκαλίας (Ράπτης & Ράπτη, 2006).

Ο τεχνογνώστης εκπαιδευτικός παρακολουθεί τις αλλαγές στη σύγχρονη κοινωνία, για να προετοιμαστεί για το τεχνολογικά διαποτισμένο μέλλον, υιοθετεί αποδοτικές στρατηγικές, ακολουθώντας επιμορφωτικά σεμινάρια στις νέες τεχνολογίες. Προσπαθεί να έχει ενεργό ρόλο στις επερχόμενες τεχνολογικές εξελίξεις και στην οικοδόμηση όσων χρειάζονται για την αλλαγή και ανάπτυξη. (Roblyer, 2009). Η κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη χρήση των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση συνεχίζεται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας και είναι το πρώτο βήμα, μιας δια βίου εξερεύνησης των τρόπων χρήσης της τεχνολογίας και άλλων πόρων για τη βελτίωση της Εκπαίδευσης. Αρκεί να συνεχιστεί το ενδιαφέρον των ήδη καταρτισμένων εκπαιδευτικών σε μια δια βίου μάθηση καθώς υπάρχουν τεχνολογικά μέσα που μπορούν να παράσχουν μοναδικά μαθησιακά περιβάλλοντα.

Η αποτελεσματική διδασκαλία μέσω των νέων τεχνολογιών στην Εκπαίδευση καθορίζεται από τη συμμετοχή των μαθησιακών περιβαλλόντων καθώς και του παιδαγωγικού μοντέλου στο οποίο στηρίζεται αρχικά. Ο τεχνογνώστης εκπαιδευτικός εφαρμόζει τη διδασκαλία για να προωθήσει την άμεση ανατροφοδότηση στους μαθητές, να διευκολύνει τη μάθηση χωρίζοντάς την σε ενότητες, να προωθήσει την ανακαλυπτική μάθηση, να παρέχει τη συνεργατική μάθηση και να διευκολύνει στην αυτοσυγκέντρωση και αυτενέργεια των μαθητών. Το πιο σημαντικό για την αποτελεσματική διδασκαλία, είναι η διδακτική μέθοδος που χρησιμοποιείται και ο τεχνογνώστης εκπαιδευτικός, ο οποίος θα χρησιμοποιήσει τις τεχνολογίες ως μέσο για την μετάδοση της γνώσης (McKnight at al., 2016).

Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη ανασκόπησης της βιβλιογραφίας επιχειρήθηκε η εννοιολογική οριοθέτηση του στοχαστικοκριτικού και αποτελεσματικού εκπαιδευτικού, μέσα από την ξενόγλωσση και ελληνόγλωσση βιβλιογραφική ανασκόπηση. Πολλοί σημαντικοί παιδαγωγοί και ερευνητές αναφέρονται στην στοχαστικοκριτική διδασκαλία και την αποτελεσματικότητα του όρου της. Η έννοια της στοχαστικής σκέψης, παρουσιάζεται αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον John Dewey και αποτελεί σημείο αναφοράς. Ο ίδιος παρέχει τη βάση για την κατανόηση του στοχασμού στο εκπαιδευτικό έργο μέσα από μία σταδιακή ανάλυση της στοχαστικής διαδικασίας και την ανάδειξη των χαρακτηριστικών του στοχαστικοκριτικού εκπαιδευτικού. Στη συνέχεια ο Donald A. Schon τη δεκαετία του '80, και επηρεασμένος από την προσέγγιση του Dewey, συνέδεσε την έννοια του στοχασμού με την επαγγελματική πρακτική και ανέπτυξε τον στοχασμό στην καθημερινή επαγγελματική ζωή. Σήμερα, η αλματώδης ανάπτυξη της γνώσης σε όλες τις εκφάνσεις της, προτρέπει τον δάσκαλο να ενεργήσει δημιουργικά με σκεπτικισμό και στοχαστικότητα ώστε να κατακτήσει την αποτελεσματικότητα στη διδασκαλία του. Προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τη νέα πραγματικότητα, στοχάζεται, ως μέσο κατανόησης και αναγνώρισης των αξιών, των αντιλήψεων και των γνώσεων που διαθέτει, καθώς και ως μέσο ελέγχου και προώθησης της προσωπικής του ανάπτυξης (Minott, 2008). Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει καθημερινά ο εκπαιδευτικός στη σχολική τάξη σε συνδυασμό με τις πιέσεις από τους κρατικούς φορείς, η ανάγκη του για εξέλιξη στην κοινωνία της γνώσης, ωθούν τον εκπαιδευτικό να προσαρμοστεί στη σύγχρονη εποχή με ό,τι αυτό συνεπάγεται (Τζιφόπουλος, 2010). Ο ακαθόριστος όγκος πληροφοριών και γνώσεων σε όλους τους τομείς του κοινωνικού ιστού, προβάλλει την ανάγκη για οργανωμένη κατάρτιση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών. Μια σημαντική παράμετρος της επιμόρφωσης είναι ο αναστοχασμός κυρίως στην κριτική του διάσταση, καθώς τοποθετεί την ανάλυση της εκπαιδευτικής πρακτικής στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό-πολιτισμικό πλαίσιο (Zeichner & Liston, 1996), αποφυσικοποιεί την εκπαιδευτική διαδικασία (Adler, 1991) και εμπλέκει ηθικά και πολιτικά ζητήματα (Gore & Zeichner 1991), προδιαγράφοντας ένα περισσότερο μετασχηματιστικό ρόλο για τον εκπαιδευτικό. Επομένως, στην επιμορφωτική διαδικασία επιδιώκεται η κριτική και στοχαστική ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών, σε ένα ασφαλές, εκπαιδευτικό πλαίσιο, με τα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα, στο συνεχώς αναμορφούμενο πεδίο εκπαιδευτικής δράσης (Τσάφος, 2014). Εντούτοις, για να πετύχει η επιμόρφωση προϋποθέτει την κατά ελάχιστον θετική στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στο έργο τους, προσωπική δέσμευση στους στόχους του σχολείου και διάθεση για αυτοβελτίωση (Παπαναούμ, 2014). Ο κάθε εκπαιδευτικός έχει το δικό του προσωπικό ερμηνευτικό πλαίσιο, κάνει τις δικές του επιλογές στην προσέγγιση της μάθησης ακολουθώντας το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα, επομένως η αναστοχαστική διαδικασία θα πρέπει να φωτίζει τις ατομικές ανάγκες των εκπαιδευτικών και να ακολουθεί σύγχρονες και εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας. Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός αναπροσαρμόζει τον τρόπο εργασίας του, υιοθετεί νέες στρατηγικές πρόσκτησης της γνώσης, μεθοδεύει στοχαστικά και κριτικά την εκπαιδευτική διαδικασία και αναλαμβάνει ο ίδιος την επιμόρφωση και κατάρτισή

του κατά την επαγγελματική ανάπτυξή του (Τζιφόπουλος, 2010). Ο σκεπτόμενος εκπαιδευτικός αντιμετωπίζει τα νέα δεδομένα εφαρμόζοντας την στοχαστικοκριτική σκέψη, διερωτάται και κρίνει τη διδασκαλία του, βελτιώνεται και αναθεωρεί με διορατικότητα. Μετατοπίζει τη μάθηση που από δασκαλοκεντρική γίνεται μαθητοκεντρική, προωθεί νέες μεθόδους διδασκαλίας, ώστε να προσεγγίσει τη μάθηση με μαθητοκεντρικές μεθόδους και νοοκατασκευαστικές στρατηγικές, με σκοπό την αποτελεσματική μάθηση.

Ο ρόλος του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού κατακτά ένα νέο εφόδιο, την στοχαστικοκριτική σκέψη. Όπως αναφέρθηκε στην παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο στοχασμός αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση της συνθετότητας της Παιδαγωγικής διαδικασίας και την επιλογή των κατάλληλων διδακτικών μεθόδων και στρατηγικών (Λιακοπούλου, 2012). Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός στοχάζεται και παρουσιάζει καλύτερο επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων με τους μαθητές, υψηλότερο επίπεδο επαγγελματικής ικανοποίησης και αίσθησης της αποτελεσματικότητας, καταγράφει και συζητά τις εμπειρίες του, υποστηρίζει την αυτονομία στη μάθηση και απαιτεί από τον εαυτό του και τους μαθητές του να δρουν με ηθική και δεοντολογία (Rocco, 2010).

Προσπάθεια των στοχαστών ήταν και είναι η προσπάθεια να συνδέσουν τον στοχασμό με την εμπειρία και να αποδείξουν ότι ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων, οδηγεί με μία νέα κατευθυντήρια γραμμή στους κόλπους της Εκπαίδευσης. Αυτό που πρέπει να αποτελεί ζητούμενο και ύψιστο στόχο κάθε εκπαιδευτικού και παιδαγωγικού σχεδιασμού, είναι η πορεία της γνώσης-εμπειρίας, ο διαρκής στοχασμός για τις επιλογές του και τον τρόπο που ενεργεί. Αυτή τη διαδικασία ανάλυσης της διδακτικής πράξης, καλείται να εκτιμήσει και να αξιολογήσει ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Adler, S. (1991). The reflective practitioner and the curriculum of teacher education. *Journal of Education of Teaching*. 17, 139-150.
- Brookfield, S. D. (1995). *Becoming a critically reflective teacher*. USA: Jossey – Bass Publishers.
- Cimer, A., Cimer, S. O. & Vekli, G. S. (2013). How does reflection help? Teachers to Become Effective Teachers? *International Journal of Educational Research*. 17(4), 133-149.
- Dewey, J. (1980). *Εμπειρία και Εκπαίδευση*. μτφ. Πολενάκης, Λ. Αθήνα: Γλάρος.
- Dewey, J. (1997). *How we Think*. USA: Dover Publications. (Original work published 1910 by D.C.Heath & Co., Publishers, Boston).
- English, A. R. (2016). Dialogic teaching and moral learning: Self-critique, Narrativity, community and “blind spots”. *Journal of Philosophy of Education*. 50(2), 160-176.
- Freire, P. (1977). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. μτφ Γ.Κρητικός. Αθήνα: Κέδρος-Ράππα.

- Gore, J. & Zeichner, K. (1991). Action research and reflective teaching in pre-service teacher education: a case study from the United States. *Teaching and Teacher Education*, 7, 119-136.
- Hammond L.D , Austin K., Orcutt S. & Rosso J. (2001). *How people learn: Introduction to learning theories*. The Learning Classroom: Theory into Practice A Telecourse for Teacher Education and Professional Development. Stanford University
- Hoene, von L. (2016). *Five ways to improve your teaching*. GSI Teaching & Resource Center. Berkeley University of California. Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου από <http://gsi.berkeley.edu/gsi-guide-contents/improve-intro/five-ways/>
- Illeris, K. (2009). *Σύγχρονες Θεωρίες Μάθησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Jack, C. R. (2016). *Towards reflective teaching*. The Teacher Trainer-Back Articles. Ανακτήθηκε 26 Σεπτεμβρίου 2016, από <https://www.tttjournal.co.uk>
- Killen, R. (2005). *Programming and assessment for quality teaching and learning*. Nelson Australia: Thomson.
- Laurillard, D. (2012). *Teaching as a design science. Building pedagogical patterns for learning and technology*. New York and London: Routledge.
- McKnight, K., O'Malley, K., Ruzic, R., Horsley, K. M., Franey, J. J. & Bassett, K. (2016). Teaching in a digital age: How educators use technology to improve student learning. *Journal of Research on Technology in Education*. 48(3), 194-211.
- Miller, B. (2010). *Brookfield's four lenses: becoming a critically reflective teacher*. Faculty of Arts Teaching and Learning Committee, The University of Sydney. Ανακτήθηκε 3 Οκτωβρίου 2016, από <http://sydney.edu.au/>.
- Minott, M. (2008). “Valli’s typology of reflection and the analysis of pre-service teachers’ reflective journals”. *Australian Journal of Teacher Education* 33(5), 55-65.
- Roblyer, M. D. (2009). *Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διδασκαλία*. Αθήνα: Ιων.
- Rocco, S. (2010). Making reflection public: using interactive online discussion board to enhance student learning. *Reflective Practice Routledge*, 11(3), 307-317. Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου από <https://researchonline.jcu.edu.au>
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner - How Professionals Think in Action*. USA: Basic Books.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey Bass Publishers.
- Shor, I. (1992). *Empowering education: Critical teaching for social change*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Slavin R. E. (2007). *Εκπαιδευτική ψυχολογία θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Walkington, J. (2005). Becoming a teacher: Encouraging development of teacher identity through reflective practice. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 33(1), 53-64. Ανακτήθηκε 12 Οκτωβρίου από <http://citeseerx.ist.psu.edu/>
- Zeichner, K. M. & Liston, D. P. (1996). *Reflective teaching - An introduction*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Ελληνόγλωσσες

- Γρόλλιος, Γ. (2005). *Ο Paulo Freire και το αναλυτικό πρόγραμμα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Ζωγόπουλος, Ε. & Γκολώνης, Χ. (2014). Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις και η αυτενέργεια του εκπαιδευτικού για αποτελεσματικότερη διδασκαλία. *Τα Εκπαιδευτικά*, 109-110, 33-46.
- Καραντζής, Δ. Ι. (2007). *Εφαρμογές Βασικών Αρχών της Μάθησης στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κασούτας, Μ. (2007). Ο στοχαστικοκριτικός εκπαιδευτικός αντισταθμιστικός παράγοντας ενός σχολείου ίσου για παιδιά άνισα. *4ο Πανελλήνιο Συνέδριο*, 187-194. *ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ*.
- Κάστανος, Θ. Ι (1995). *Το σχολείο εργασίας στη θεωρία και στην πράξη. Προλογίζει ο Χ.Α.Τσολάκης*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Κάτσικας, Ν. (2016). *Η αυτοαξιολόγηση ως διαδικασία ανάπτυξης του αυτόνομου και ανανεωμένου σχολείου*. Ανακτήθηκε 29 Σεπτεμβρίου 2016 από <https://dialogos.minedu.gov.gr/>
- Λιακοπούλου, Μ. (2012). Εκπαιδευόντας «στοχαζόμενους» εκπαιδευτικούς (reflective teachers): γιατί, πότε, πώς». *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 54, 17-33.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η Σχολική Τάξη Τόμος Α' Χώρος, Ομάδα, Πειθαρχία, Μέθοδος*. Αθήνα: Έκδοση Συγγραφέα.
- Ντούσκας, Θ. Ν. (2007). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο. *Επιστημονικό Βήμα*, 6, 26-46.
- Ξεσφιγκούλη, Δ. (2014). Ο σύγχρονος ρόλος του εκπαιδευτικού σε μια εξελισσόμενη κοινωνία μάθησης. *9ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελληνικής Παιδαγωγικής και Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Β, 627-643.
- Παπαναούμ, Ζ. (2005). *Ο εκπαιδευτικός στον σύγχρονο κόσμο*. (επιμ. Ξωχέλλης Π.). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαναούμ, Ζ. (2014). *Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών: αρχές και πρακτικές επιμόρφωσης*. Ανακτήθηκε 12 Νοεμβρίου από http://www.diapolis.auth.gr/epimorfotiko_uliko
- Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2006). *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας*. τ.Α. Αθήνα: Αριστοτέλης Ράπτης.
- Τζιφόπουλος, Μ. (2010). *Ψηφιακός γραμματισμός υποψηφίων εκπαιδευτικών. Συνθήκες και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Τσάφος, Β. (2014). *Αναλυτικό Πρόγραμμα-Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικοί προσανατολισμοί, αναζητώντας νέες σταθερές σε έναν αβέβαιο κόσμο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τσιάκαλος, Γ. (2002). *Η υπόσχεση της Παιδαγωγικής*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Τσίρος, Χ. (2009). *Το μαθησιακό ύφος – Έρευνες και εφαρμογές στην Εκπαίδευση*. Τρίπολη: Ακαδημαϊκό.

Τσούκας, Γ. (2015). *Ο εκπαιδευτικός σε ένα σχολείο που αλλάζει*. Ανακτήθηκε

30 Σεπτεμβρίου 2016 από <http://www.eureka.edu.gr/>

Χριστοδούλου, Ν. (2015). *Κατανοώντας το αναλυτικό πρόγραμμα ως πεδίο μελέτης και έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.